

Kültür ve Medeniyetler Tarihi Entelektüel Kültürün İki Ögesi: Bilim ve Felsefe

Ülker Öktem*

İnsanoğlunun evreni anlama ve açıklama gayretlerinin bir modeli olan, Latince “Scientia”, “bilgi” anlamına gelen, ama, bugün, sadece belli bir bilgi çeşidini yani bilimi, ‘bilimsel bilgi’yi kastederek kullanılan bu sözcüğün kapsama alanı oldukça genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Öyle ki, bugün ‘bilim’ denince, tepkimeye giren atomlardan, zihinsel süreçlere, matematiksel termodinamik kanunlardan, ekonomideki hızlı gelişmelere, son derece mikroskobik virüsler üzerindeki çalışmalardan, galaksi dışındaki nebulara, kültür ve kristallerin doğuş ve yok oluşlarından, atomlar ve evrenlerin doğuş ve yok oluşlarına kadar her şey anlaşılmaktadır. Bu nedenle, günümüzde, artık, hiç kimse onun, belli bir yanından daha fazlasını elde edemez. Bilimi temele alan bilimsel etkinlikler, esasında, medeniyet tarihi ile başlar. İlk medeniyetler, M.Ö.5000-4000 yıllarında Mısırlılar ve Mezopotamyalılar tarafından kurulmuştur. Bu medeniyetlere baktığımızda, onların, matematik, astronomi ve tıp alanlarında gayet gelişmiş bilgilere sahip olduklarını görürüz. İşte, temelini, Mısırlılar ve Mezopotamyalılarda bulan ve günümüzde oldukça genişlemiş ve çeşitlenmiş olan bilimsel konular, acaba bir formül altında toplanabilir mi? Elbette. Bilim adamlarınca, bunların tümü, yapılan sistemli ve tarafsız deney ve gözlemlerle, gözlem sonuçlarının denenmesi ve sınıflandırılmasıyla bir formül altında toplanabilmekte, yani genel kurallar ya da “kanunlar” çıkarsanabilmektedir. Daha sonra, bu kanunlar, yapılan sonraki gözlemlere de uygulanarak yeni gözlemlerle, kabul edilen kanunlar arasında bir uygunsuzluk olup olmadığı tespit edilmekte; olduğu takdirde, başarısızlıklar, genellikle kanunların değiştirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu değişiklikler, henüz yapılmamış sonraki gözlemlere de rehberlik etmekte ve bu, böylece sürüp gitmektedir.

“Kanunlar kadar bilimde teoriler, yani geniş ve kapsamlı bilimsel açıklamalar da çok önemlidir. Çünkü teori, geniş ve kapsamlı bilimsel bir açıklama olduğu için anlaşılmayan birçok olayın zihnin aşınası olduğu düşüncelerle birden ve toptan açıklanmasıdır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Ankara/
TÜRKİYE, ulkeroktem3@hotmail.com 0000-0002-4739-8752

Teorilerle hipotezler bu anlamda birbirlerine çok benzerler. Hipotezlere endüksiyon yardımıyla varılır. Endüksiyonla hipotezler bulununca, sıra, bunların olay ve olgulara uyup uymadıklarını tespitte gelir. Eğer uydukları tespit edilirse, o zaman kabul edilen hipotezler, teori sınıfına terfi ederler. Böylece, kabul edilmiş bir teori, açıklamayı başardığı her olay ve olgu ile kuvvet ve otorite kazanır. Fakat kabul edilip yerleşmiş olmak, hiçbir zaman teorilerin yeni olgu ve olaylar karşısında sarsılmayacağına delalet etmez. Bilim Tarihi gösteriyor ki, teoriler hemen hemen muvakkat kalmaya mahkumdurlar. Teoriler genel olarak birçok değişime uğrarlar ve nihayet tutunamayarak terk edilirler.”¹

Acaba, bilimin ne olduğunu belirlemek, yani onu tanımlamak, ‘bilim nedir?’ sorusuna herkesin üzerinde birleşebileceği bir yanıt verebilmek mümkün müdür? Belki de değildir. Zira, hiç durmadan değişen ve gelişen, birtakım yasa ve kuralların bütününden ibaret olan örgün, yani önermelerinin mantıksal bir ilişki içinde olduğu, sağlam ve güvenilir bir bilgi türünün, kısacası ‘bilim’ in tanımlanması çok zor olmakla birlikte, yine de çok eski zamanlardan beri tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin, zamanımızdan iki bin beş yüz yıl önce yaşamış Antik Yunan filozofu Aristoteles onu, ‘nedenlerin bilgisi’²; Modern Çağ İngiliz filozofu Francis Bacon, ‘form’ ların bilgisi³ ; Yirminci yüzyılın ünlü fizik bilgini Einstein ‘her türlü düzenden yoksun duyu verileriyle mantıksal olarak düzenli düşünce arasında uygunluk sağlama çabası’⁴ ; Yirminci yüzyılın ünlü filozofu Russell ise, ‘gözlem ve deneye dayalı, akıl yürütme yoluyla önce evrene ilişkin olguları, sonra bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulma çabası’⁵ olarak tanımlamışlardır. Bu durumda, genel olarak

- 1 Aydın Sayılı, *Hayatta En Hakiki Müşit İlimdir*, Metropol Yayıncılık, Ankara 1990, s. 51- 53.
- 2 Aristoteles, *İkinci Analitikler*, Saffet Babür denetiminde çev. Ali Houshary, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, 4. bs. , s. 40.
- 3 Francis Bacon, *The New Organon*, ed. Lisa Jardín, Michael Silverthorne, s. 55. Burada, "form" kelimesi ile kastedilen şey, bugün bizim "zorunluluk" ve " uygun şart" dediğimiz şeydir. Bilim adamının işi de bu "form" ları keşfetmektir. Şu halde, Bacon'a göre, bilim, zorunlu ve uygun şartların bilgisi; bilim adamı ise, bu zorunlu ve uygun şartları keşfeden kişidir. Esasında, bilim adamı tabiriyle, bugün kastedilen, bilimle uğraşan, hiç değilse buluş bağlamında hem deney hem akılla hem gözlem hem spekülasyonla iş gören, ayrıca, akıl veya hayal gücüyle bulduklarını, gözlemlerle denetlemeden herhangi bir doğruluk iddiasında bulunmayan kişidir. Bazıları, bilim adamının en tipik örneği olarak Newton’u görürler. Onlara göre, bilim adamını filozoftan ayırt eden en önemli özellik, bilim adamının gerek buluş gerekse belgeleme bağlamında, gözleme ve akla eşit ölçüde yer vermesidir. (Hüseyin Batuhan, “Tarihsel Bakımdan Felsefe ve Bilim”, *Türkiye I. Felsefe Mantık Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Emek Matbaası, Ankara 1991, s. 318.)
- 4 Albert Einstein, *The Fundamentals of Theoretical Physics*, *Science*, New York 1940, s. 91; Cemal Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, Evrim Matbaası, İstanbul 1979, s. 15.
- 5 Bertrand Russell, *Religion and Science*, Oxford University Press, New York 1997, s. 8; Cemal Yıldırım, *age.*, aynı yer.

söylemek gerekirse, “*bilim, olaylar ve olgular arasındaki bağıntuları denetimli gözlem ve gözlem sonuçlarına dayalı, mantıksal düşünme yolundan giderek olguları açıklama gücü taşıyan hipotezler (açıklayıcı genellemeler) bulma ve bunları doğrulama metodudur*” denilebilir⁶. Bilim, bu sayısız olayları ve olguları az sayıda birtakım bağıntulara indirgeyerek birbirine bağlar ve böylece evreni akılla kavranabilir bir hale getirir. O halde, karakteristik özelliği gereği, teori ile deney arasında sürekli bir mekik dokuma halinde olan “*bilim, aksiyom, postüla, tanım, hipotez vb. gibi önermelerden atlamasız çıkarışlarla yapılmış önermeler ağı veya deneyimsel yönetime dayanarak, bu ağ örneğine göre kurulmuş, önceden kestirmeye elverişli veya belgelere dayalı, artan, biriken, ilerleyen, ilerleten, sistemli ve tekniğe temel veren önermeler bütünüdür.*”⁷ “*Bilim, insanın düşünce ve muhayyilesinden fıskıran yeni buluşlarla daima tazelenmekte devam eder. Zamanla ilerlemesi ve yeni keşiflerle beslenerek gelişmesi bilimsel bilginin en seçkin vasıflarından biridir.*”⁸ “*Medeniyette ileriliğin bir ölçüsü, bilimin ilerlemesine ayak uydurabilme ve bilimsel buluşlara, bunların toplum hayatındaki etki ve yankılarına intibak edebilme kabiliyetidir.*”⁹

Burada verilen bilim tanımlarına, özellikle Einstein’ın ve Russell’in tanımlarına dikkat edilecek olursa, her ikisinin de olgulardan ve mantıksal akıl yürütmelerden söz ettikleri görülür. Ancak, Einstein, bilime, rasyonalist açıdan; Russell ise,

6 Cemal Yıldırım, *age.*, s. 16.

7 Mübahat Türker-Küyel, “Bilimsel Üzerine”, *Bilim Kavramı Sempozyumu Bildirileri*, s. 26. Kökleri, Platon’a hatta Pythagoras’a kadar giden, Modern Çağ’da ise, en ünlü temsilcilerini Descartes, Spinoza, Leibniz gibi, *filozof-bilim adamlarında* bulan bir görüşe göre, ‘gerçek bilim’, akıl yoluyla bulunan ve doğruluğu yine akılla kanıtlanan zorunlu önermelerden oluşur; dolayısıyla, zorunlu olmayan (contigent) önermelerden kurulu bir bilim olamaz. Nitekim On Sekizinci yüzyıl Alman Aydınlanmasının önde gelen isimlerinden Kant, “*metafizik, bir bilim olarak mümkün olamaz*” derken, işte tam da bu noktaya işaret etmiştir. Yine, bir bilim tarihçisi olan Burt, kimyaya bilimsellik vasfını Robert Boyle’un kazandırdığını; bunu başarmak için başvurduğu yöntemin de duyusal (empirik) olguların, akıl yoluyla analizinin dakik deneyle denetlenmesi olduğunu vurgulamıştır (Batuhan, a.g.m., s. 317.). Burt, Newton’un da bilimsel çalışmalarında, metafizikten kaçınmak için elinden gelen her şeyi yaptığını, özellikle, olgulardan doğrudan doğruya türetilmeyen, ‘açıklayıcı önermeler’ diye adlandırdığı varsayımlardan hoşlanmadığını, onun ‘*hypothesis non fingo*’ (‘varsayımlarda bulunmuyorum’) sözünü, bu tavrına destekleyici mahiyette kanıt olarak getirmiştir. Ancak, Newton, belki de bu tavrından ötürü, evrensel çekim kuvvetini bir türlü açıklayamamış, bunu, Yirminci Yüzyılın başlarında, salt teorik, hatta spekülâtif denebilecek çabalar sonunda Einstein, ‘Genel Relativite Teorisi’ ile açıklamayı başarmıştır. Bu nedenle, bu teorinin, bilimsel olmaktan çok felsefi bir teori sayılması gerektiğini ileri sürerek itiraz edenler de olmuştur. Fakat bugün, elimizde, bir teorinin bilimsel veya felsefi sayılmasıyla ilgili bir kriter yoktur. Ayrıca, Einstein’ın ‘Genel Relativite Teorisi’, günümüzde, daha çok ‘bilim adamları’ denen kişiler arasında tartışılmakta ve teorik-fizik kürsülerinde okutulmakta olduğu için ister istemez “bilimsel” kabul edilmiştir (Batuhan, a.g.m., s. 316).

8 Sayılı, *age.*, s. 30.

9 Sayılı, *age.*, s. 84.

empirik açıdan yaklaşır. Einstein'a göre, bilim, aklın düzenleyici niteliğini, yani, mantığı kullanarak karmaşık olan olgular dünyasını anlaşılır kılmaya çalışırken; Russell'a göre ise, bilim, zaten düzenli olan doğadaki bu düzeni bulmaya ve dile getirmeye çabalar. Bu durumda, ona göre, akıl, karmaşık olan olguları düzenleme görevini değil, gözlem yoluyla tespit edilmiş olan bu olgular arasındaki ilişkileri bulma görevini üstlenmiştir. Anlaşıldığı üzere, Russell, Einstein'ın tam tersine, doğayı düzenli saymakta; bilimi de bu düzeni bulma ve dile getirme çabası olarak değerlendirmektedir. Şu hâlde, bilim ne salt aklın ne de katıksız gözlem ve deneyin sonucudur. Bu da demektir ki, bilim, aklın ve duyu verilerinin uygun biçimlerde birleşmelerinden oluşur. O, ne sadece gözlemlerden endüksiyon yoluyla genel sonuçlar çıkartmaktadır ne de salt a priori dedüktif yöntemlere dayanan bir uğraştır. Bu önemli hususu, On Sekizinci Yüzyıl Alman Aydınlanmasının Özel Idealist filozofu Kant da: *bilgilerimizin içeriğini duyu verilerimiz, biçimlerini ise, aklın verileri olan kategorilerimiz, kavramlarımız oluşturmaktadır* diyerek vurgulamış; hattâ, bunu *görüsüz kavramlar boş, kavramsız görüşler kördür* ünlü sözüyle dile getirmiştir.¹⁰

On yedinci, On sekizinci ve On dokuzuncu yüzyıllarda bilim adamlarının çoğunun, olgu ve olaylara dar pozitivist açıdan bakarak “bilim” den, sadece, gözlemlenebilir olayları inceleyip aralarındaki ölçülebilir yani matematiksel formüllere dökülebilir ilişkileri bulmaya yönelik ampirik araştırmaları kastettiklerini; fakat bugün, artık bu dar pozitivist anlayışın yerini çok daha geniş, kapsamlı bir görüşe bıraktığını biliyoruz. Buna göre:

“Bilim, olgusaldir, mantıksaldır, objektiftir. Eleştiricidir. Geneli arar, genelleycidir, seçicidir. Genel geçerlidir, süreklilik arz eder. Hayalgücüne dayanır, yaratıcılık gerektirir ve ele aldığı olgular ve olaylar her ne zaman ve her nerede olursa olsun tekrarlanabilir, vardığı sonuçlar zaman ve mekâna göre değişmez. O bakımdan, bilim, hiçbir dil, din veya ırka mal edilemez. O, insanlığın gerçekten ortak malıdır. Bilim, ayrıca, kendi kendini düzeltme veya mükemmelleştirme kabiliyetine de sahiptir. Bilimin asıl amacı ise, insanın emrine sağlam bilgi sunmak ve bu suretle ona yarar sağlamaktır.”¹¹

Felsefeye gelince: Onun, ne olduğuna geçmeden önce, ilkin, etimolojisi (kelime yapısı) üzerinde durmak gerekir. “Felsefe” kelimesi, bilindiği üzere, Yunanca, “philosophia” kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin Arapça'daki karşılığıdır.

10 Weldon, *Kant's Critique of Pure Reason*, Second Edition, s. 135. Ayrıca bk. Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 411.

11 Sayılı, “Bilim Tarihi Perspektifi İçinde Bilgi ve Bilim”, *Bilim Kavramı Sempozyumu Bildirileri*, s. 23.

“Bilgelik Sevgisi” demektir. *Bilgelik (hikmet) ise, her şeyin esasını, özünü bilmektir. Sınırlı ve sonlu bir varlık olan insanın, her şeyin esasını, özünü bilemeyeceği yani, hikmet sahibi, bilge kişi olamayacağı, bu tür bilgiye, ancak, Tanrıların sahip olabileceği, daha İlkçağ’da Pythagorasçılar tarafından tespit edilmiş, bu yüzden felsefeye “bilgelik sevgisi”, felsefe yapan insana da “bilgeligi seven” anlamına gelen “filozof” denmiştir.*¹²

“Esasında, felsefenin ne olduğu sorusu, felsefenin tarihi olarak ne olmuş olduğu sorusundan bağımsız olarak cevaplandırılmaz. Tarih boyunca, özellikle filozofların kendileri, tâ Pythagoras’tan Jaspers’a varıncaya kadar, felsefenin ne olduğu ne olması gerektiği konusunda farklı farklı hatta bazan taban tabana zıt görüşler ileri sürmüşler ve hattâ hiçbir filozofun felsefe tanımı, felsefe hakkındaki anlayışı, tam olarak bir başka filozof tarafından kabul görmemiştir. Nitekim, büyük felsefe tarihçilerinden, evrensel bir felsefe tarihinin yazarı olan Emile Brehier de bu eserin girişinde felsefenin ne olduğu problemini “doğmatik” olarak ortaya koymak yerine “historik”, yani “tarihi” olarak ortaya koymanın en doğru yol olacağını belirtmektedir. Çünkü, Brehier’in burada gayet güzel bir biçimde gösterdiği gibi, gerek filozofların kişilikleri ve her devrin, filozoflarından istediği şeylerin farklılığı, gerekse felsefi sistemlerin içlerinde doğdukları ahlakî, kültürel, sosyal ve dinsel ortamla bağlantıları ve bu bağlantılar içinde diğer ana kültür alanları (bilim, sanat, din,... vs) ile olan ilişkilerindeki farklı tutumları bir ve basit bir felsefe tanımı yapmamızı engelleyici niteliktedir.”¹³ *Fakat, genel olarak onun, önceden kazanılmış bilgiler üzerine bir bilgi, yani bir “reflexion”¹⁴ olduğu; özünü ise, herhangi bir bilgiye sahip olmaktansa, o bilginin aranmasının, o bilginin amaç edinilmesinin teşkil ettiği söylenebilir.*¹⁵

Felsefenin amacı ise, insana her şeyin; varlığın, bilginin ve değerinin aslını, özünü bildirmektir. Felsefe de, bilim gibi bir bilgi türüdür. O bakımdan, yani, bir bilgi türü olmak bakımından, felsefe ile bilim arasında bir fark yoktur. Elbette bilimde de felsefede de amaç bir ve aynı, yani ‘doğru, sağlam bilgiyi bulmak’ veya ‘doğru, sağlam bilgiye ulaşmak’ tır. O halde, bu iki düşünsel uğraş arasında fark nerededir? Fark, ele aldıkları meselelerde, bu meseleleri çözmek için başvurdukları yöntemlerde ve elde ettikleri sonuçların doğruluğunu denetlemek için kullandıkları karar verme yöntemlerindedir.

12 Türker-Küyel, *Felsefeye Başlangıç*, s. 7.

13 Ahmet Arslan, “Kemâl Paşazâde’nin Felsefi Görüşleri”, *Şeyhülislam İbn Kemâl*, s. 91.

14 Reflexion: Zihnin âdetâ elde etmiş olduğu bilgiler üzerine yeniden dönerek, onları bir tenkit ve değerlendirme süzgecinden geçirmesidir.

15 Sevim Tekeli, Mübahat Türker-Küyel, Esin Kâhya, Kenan Gürsoy, Alev Öner, Nurten Baykurt, *Felsefeye Giriş*, s. 10.

“L.W.H. Hull gibi bazı bilim adamları, bilimin sınırlı ve ayrıntılı meselelere yöneldiğini; örneğin, evreni anlama meselesini hem ayrıntılı olan bilimsel yaklaşımla hem de kuşatıcı olan felsefi yaklaşımla, iki değişik düşünsel yoldan giderek çözümlemenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu durumda, ona göre, bir insan, araştırmalarını çok sınırlı meseleler üzerinde yoğunlaştırıyorsa, bilim adamı; geniş, kapsamlı meselelere yöneltiyorsa, filozof sayılmalıdır. Kanımızca, bu oldukça belirsiz bir ölçüttür; çünkü tıpkı İlkçağ Yunan’da¹⁶ olduğu gibi, gerek On dokuzuncu, gerek Yirminci yüzyılda, Huxley, Whitehead, Russell gibi ve gerekse içinde bulunduğumuz Yirmi birinci yüzyılda, her iki türden meselelerle uğraşan bir çok araştırmacı vardır. O takdirde, bunlar, bilim adamı mı filozof mu sayılacaklardır? Hull’a göre, tabii ki, öncelikle özde bilim adamıdır, daha sonraları felsefeye ilgi duydukları için de filozofturlar. Ancak, bugün bilim adamları, sadece, ‘solucanın sindirim sistemi nasıl işler?’, ‘güneş yeryüzünden ne kadar uzaklıktadır?’, ‘Işık hızı geçtiği ortama göre nasıl değişir?’ türünden sorulara değil, aynı zamanda, ‘ışık nedir?’, ‘maddenin en son parçaları nelerdir?’, ‘evren ne zaman ve nasıl oluşmuştur?’, ‘hayatın kaynağı nedir?’ tarzındaki sorulara da yanıt aramaktadırlar. Bu türden soruları soranlara, eskiden ‘filozof’ deniyordu. Ama, şimdi, aynı soruları bilim adamları yeniden sorduklarına göre, onlara da filozof mu denilecektir? Nitekim, M.Ö. 1. Yüzyılın sonlarına doğru, Strabon, bugün bizim doğa bilimleri dediğimiz konularda araştırma yapanlara ‘filozof’ dendiğini yazmaktadır.”¹⁷

*Yine, Antik Yunan’da, Aristoteles, her türlü teorik bilgi edinme arzu ve çabalarının bir ifadesi olan felsefe’nin, İlk Felsefe, Fizik ve Matematik olmak üzere, başlıca üç bilgi dalını oluşturduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde, Theophrastus’un bir kitabına ‘Fiziki Filozofların Görüşleri’ adını vermiş olması da bunu göstermektedir. Gerçi Modern Bilimin ilk önemli ürünlerini vermeye başladığı On yedinci yüzyılın başlarında, ilk defa Galilei, bir kitabının başlığında ‘felsefe’ yerine ‘bilim’ deyimini kullanmıştır.*¹⁸

“Ancak gerek Kıta Avrupa’sının gerekse Ada’nın yani İngiltere’nin büyük araştırmacıları, yaptıkları işi nitelerken ve yazdıkları kitapların başlıklarında ‘felsefe’ sözcüğünü kullanmakta devam etmişlerdir. Örneğin, Descartes, bugün, ‘bilimsel’ dediğimiz konulara ayırdığı iki önemli kitabına ‘*Felsefenin İlkeleri*’ ve ‘*Felsefe Denemeleri*’

16 Hatırlanacağı üzere, İlkçağ Yunan Doğa filozofları da öncelikle doğa bilgini, doğa araştırmacı; sonra, filozofturlar.

17 Batuhan, agm., s. 316.

18 Galileo Galilei’nin söz konusu kitabının başlığı: ‘*Discorsi et Dimostrazioni Mathematiche Intorno Nuove Scienze*’dir.

adlarını vermiştir. İngilizler ise, 'felsefe' sözcüğünü, genellikle 'deneysel', 'doğaya ait' anlamında kullanmışlardır.¹⁹ Örneğin Henry Power, 1664'de yayınladığı eserine '*Experimental Philosophy*'; Newton da 1667'de yayınlanan şaheserine '*Philosophia Naturalis*' adını vermiştir. Newton bazen '*Experimental Philosophy*' deyimini de kullanmıştır. Robert Boyle'un iki eseri de '*Mechanical Philosophy*' (1674) ve '*Experimental Natural Philosophy*' (1663) adlarını taşımaktadır. John Dalton'un kimya araştırmaları ile ilgili eserine '*New System of Chemical Philosophy*' (1808) adını verdiğini; ondan bir yıl sonra yayınlanan Lamarck'ın ünlü eserinin de '*Philosophie Zoologique*' (1809) başlığını taşıdığını biliyoruz. Bütün bu kullanımlardan, bugün, 'bilim' dediğimiz faaliyetlere, 'felsefe'nin bir alt türü gözüyle bakıldığı anlaşılmaktadır. İngiliz filozoflarının genellikle 'felsefe' ile 'bilim' arasında öze bir ayırım görmediklerini Hume'un '*Moral Philosophy*'ye deneysel yöntemleri dahil etmek isteyişinden de anlamak mümkündür. İngiltere'de, 'felsefe' sözcüğü yerine 'bilim' sözcüğünü ilk kullanan William Whewell (1840) olmuş, ondan sonra da sözcük literatürde daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, çok ilginçtir ki, bu gelişmeye, belki de bütün zamanların en büyük 'deneysel' fizikçisi olan Faraday gibi bazıları itiraz etmişlerdir. O, kendisine 'bilim adamı' (scientist) yerine 'doğa filozofu' (natural philosopher) denmesi konusunda ısrar etmiştir.²⁰

*Ancak fizik, kimya gibi bugün 'pozitif' diye nitelendirdiğimiz bilim dallarındaki hızlı, hatta bazen göz kamaştırıcı gelişmelerle birlikte 'bilim'in gittikçe artan bir saygınlık kazanması karşısında, Auguste Comte ile birlikte, felsefede de 'pozitivist anlayış' baş göstermiş, bu anlayış, Wittgenstein'in Tractatus'unda en aşırı ifadesini bulmuştur. Şöyle ki: Onun için, bilimsel olmayan yöntemlerle doğruyu aramak, neredeyse 'abesle iştigal'den başka bir şey değildir; yani ona göre, felsefe anlamsızdır.'*²¹

- 19 Bugün bile, bazı İngiliz Üniversitelerinde, teorik-fizik kürsülerinin 'Doğa Felsefesi' adıyla anıldıklarını biliyoruz (Batuhan, agm., s. 311).
- 20 Bütün bunlardan, 'felsefe' ve 'filozof' deyimlerinin, o dönemde, İngiltere'de henüz prestijini yitirmediği, küçümsemediği; tam tersine oldukça revaçta olduğu anlaşılmaktadır.
- 21 Özellikle kendi araştırma alanının önemine ve kendi kullandığı yöntemlerin üstünlüğüne fazla inanan insanların, başka alanlarda değişik yöntemlerle çalışanlara karşı küçümsemeyle baktıklarını, tarihteki pek çok örnekten, biliyoruz. Genellikle, 'bilim dediğin matematik gibi kesin olmalı, olgusal bilim de neymiş?' tezini savunan matematikçilerle empirik bilimlerde çalışanlar arasında; çığır açıcı buluşları kendilerine mal eden teorik fizikçilerle bu buluşların empirik sonuçlarını denetleyen deneysel fizikçiler arasında; fizikçilerle kimyacılar, kimyacılarla biyologlar, biyologlarla psikologlar, psikologlarla sosyologlar, sosyologlarla tarihçiler, tarihçilerle vak'ânüvistler arasında ve kendilerine 'bilim adamı' sıfatını yakıştıran bazı kendini bilmezlerle bazı felsefeciler arasında zaman zaman buna tanık oluyoruz. İşte, bu bilim adamı geçinenler, bilimin de başlangıçta, tıpkı felsefenin giriştiği şiddetli tartışmalara benzer tartışmalara girişmiş olduğundan endişe duymamaktadırlar. Bu tartışmalardan biri, teorik bilim ile uygulamalı bilim arasın-

“Wittgenstein, filozofları, oldum olası *çözümlemez birtakım meselelerle*²² boş yere

daki tartışmadır. "Pozitif bilim" ile "Belirlenmemiş bilim" ya da başka deyişle, "Felsefe" arasındaki tartışma her ne ise, teorik bilim ile pratik bilim arasındaki tartışma da aynen odur. Bilim adamlarını, filozoflara karşı koymaya iten, gerçek ve somut şeylerden alınan zevk her ne ise, uygulamacıları, yani salt teorinin ne işe yaradığını soran iş adamlarını ve ziraatçıları da bilim adamlarına karşı koymaya iten şey, esasında yine odur (Batuhan, agm., s. 312).

- 22 Acaba, felsefenin meseleleri gerçekten *çözümlemez* midir? Bunu 20.yüzyılın başlarında yaşamış ünlü Fransız filozofu P. Janet, bilim ve felsefeyi karşılaştırdığı *‘Metafizik ve Psikolojinin İlkeleri’* adlı eserinde uzun uzadıya tartışmıştır. Şöyle ki: ona göre, “*çözümü istenen, çözümlememiş meseleler bilimi*” olmak bakımından bir bilim, yani felsefe, her ne suretle olursa olsun vardır ve var olmak durumundadır. Bunu hiç gözden kaçırmamak gerekir. Şöyle ki: felsefi bir meselenin çözümü sırasında, kuruntusal da olsa, bir sonuca ulaşılabilir; ama, ele alınan meselenin kuruntusal olduğu iddia edilemez. Örneğin, “bir kıvruklu yıldızın gezegenimize etkisi nedir?” meselesi kuruntusal bir meseledir; ama, “evren ezeli midir değil midir?” yani “evrenin bir başlangıcı var mıdır yok mudur?” meselesi, çözümü mümkün olmayan bir mesele olsa bile, kuruntusal bir mesele değildir; çünkü elbette bu başlangıç ya vardır ya da yoktur. Aynı şekilde, insan ya seçme hürriyetine sahiptir ya da değildir. Yine, evrenin bir sebebi (Tanrı) ya vardır ya da yoktur. Hatta, evrenin bulunduğu durumu göz önüne alarak, insan, “bu antinomilerin çıkmazından kurtulabilirim” zannına kapılsa bile, yine de bu meselelerin çözümünü mümkün hale getirebilmek için, öncelikle, onların ortaya konulması şarttır. Sonlu bir zaman ve mekândan, sonsuz bir zaman ve mekanı düşünme, ölüm ile hayatın gizemini inceleme, yalnız, insanın elinden gelebilen şeylerdendir. Fakat bu gibi meselelerin *çözümlemez* olduğunu kabul edelim. Yine, hangi türden meselelerin *çözümlemez* olduğunu da bilmek lazımdır. Çünkü *çözümlemez* olduğu iddia edilen meseleler içinde, *çözümenebilir* olanları da bulunabilir. Dolayısıyla, bu *çözümlemez* olan meselelerin listesini yapmak gerekir. Bu iş yapılırken de zaten yine, ister istemez bu meseleler ortaya konulmuş olur. O halde, konusu, *çözümü istenen* meseleleri belirlemek ve kısımlara ayırmaktan ibaret olan bir bilim tasavvur ediyorum demektir. Bu bilim, yani felsefe, boşluğun haritasını yapacak ve bilinmeyenin coğrafyası olacaktır. Burada, *çözümü istenen* meseleler, bilimsel yolla uygun bir plana göre ortaya konulacak, aralarındaki genel ve özel oranlar belirlenecektir. Böylece, birbirlerine bilimsel ve sistematik bir tarzda bağlı olan ve bir silsile teşkil eden birtakım meseleler ortaya çıkmış ve bu meselelerle ilgili bilim (felsefe) de, “pozitif” adını almaya layık, kendisiyle uğraşmaya değer bir bilim olarak belirginleşmiş olacaktır. *Demek ki, felsefe, çözümlememiş meseleleri bilimsel yöntemle çözmeye çalışan pozitif bir bilimdir.* Ona göre, her ne kadar, felsefe, “*çözümlememiş meseleleri olan bir bilim*” olmakla birlikte, aynı zamanda, *bilimin tarzına uygun bir şekilde düzenlenmiş bir “meseleler kataloğu”* dur. Bu nedenle, felsefede, *çözümü istenen* bir mesele ile bir faraziye aynı şeydir. Çünkü, bir mesele ortaya atılırken, sadece bir soru sormakla kalmıyız, aynı zamanda her zaman olmasa da genellikle, *çözümü mümkün* bir mesele ortaya atılmış olur. Demek ki, *çözümlemez* meselelerden bahsedilirken ne kesin ne şüpheli ne akla uygun hiçbir surette *çözümü olmayan* meselelerden değil, ulaşılması mümkün olan, buldukları konum henüz sabit olmayan veya içlerinden birini tercih müşkil olan, benzer şekilde *çözümü mümkün* olan meseleler kast olunmaktadır. P. Janet'e göre, bir faraziye, *çözümü istenen* bir mesele gibi, şüphle karışık. Fakat bu şüphe, bir veya birçok *çözümü istenen* şeklin sınırlarında mahsur kalmış, sınırlı bir şüphe olup, *çözümü istenen* meseleyi seçmeye bile yer bırakmayacak boş, mutlak, belirli olmayan bir şüphe değildir. *Felsefede tartışılan meseleler, hep var olanlara ilişkindir; dolayısıyla, var olanlara ilişkin bir silsile oluşturmurlar; yani felsefe meseleleri birer faraziyeden ibarettir.* O, bunu, felsefi meselelerden bazı örnekler vererek şöyle açıklar: “Evrenin bir başlangıcı var mıdır yok mudur?” diye sormak, meselenin, biri, başlangıcın olduğuna, diğeri, olmadığına yönelik iki faraziyeye imkan sağladığını tasavvur etmektedir. Yine, aynı şekilde, “İnsan seçme hürriyetine sahip midir değil midir?” diye sormak da bir yandan, seçme hürriyetini, diğeri yandan, determinizmi

vakit geçirmekle itham etmiştir. Çünkü aşırı pozitivist biri olarak, ona göre, bilimin yöntemlerini uygulamayan her düşünsel uğraşı, boş ve anlamsızdır. Wittgenstein, böylece felsefeyi yadsımış, deneysel bilimi ise, baş tacı etmiştir. Neyse ki, bilim adamlarının ya da filozofların hepsi bu tarz bir davranış sergilememişlerdir. Bilim Tarihinde, Einstein, Bohr, Heisenberg gibi alçak gönüllü, anlayışlı ve uzlaştırıcı ‘filozof-bilgin’lere veya ‘bilgin-filozof’lara da rastlamak mümkündür. Bunlar, uzmanlaşmanın ayrılmaya, bölünme veya kutuplaşmayı gerektirmediğini ve insanoğlunun, bilgi edinme sürecinde denediği bütün yolların, aynı amaca yani ‘doğruyu bulma’ amacına yönelik olduğunu anlamış dehalardır.²³

‘Felsefe’ acaba bir ‘bilim’ midir? ‘Bilim’ olabilir mi?’ diye soracak olursak, bu soruya nasıl yanıt verebiliriz? İşte, burada tartışacağımız asıl mesele budur. Bu soruya, yakın geçmişte yaşamış ünlü Fransız filozofu Paul Janet (1823-1899), 1897’de yayınlanmış olan iki ciltlik *Metafizik ve Psikolojinin İlkeleri*²⁴ adlı eserinin, felsefenin

farz etmek demektir. Benzer olarak, “Ruh ölümlü müdür ölümsüz müdür?” diye sormak ise, öte dünyadaki hayat ile yok oluş faraziyelerinden birini düşünmek demektir. Janet, “irade nedir?” gibi bir şeyin mahiyetine ilişkin sorular da sorulabileceğini, bu türden soruların ise, hiçbir suretle çözümlenemeyen meselelere göstergen olmadığını; ama, böyle olduğunu söyleyenlerin de bulunabileceğini belirtir. O, böyle bir sorunun, ilkin insana hiçbir şeyi farz etmiyormuş gibi görüldüğünü, fakat esasında, şunları farz ettiğini ifade eder: “Bir kere iradenin ne olduğunu sormak, onu reddetmenin mümkün olup olmadığını sormak demektir. Dahası, onun herhangi bir eylemin yansımaya olup olmadığını sormak ve nihayet onun, sadece zihnin onayından ibaret bir şey olup olmadığını sormak demektir.”

23 Batuhan, *agn.*, s. 312.

24 *Metafizik ve Psikolojinin İlkeleri*’nin orijinal adı, ‘*Principes de Metaphysique et de Psychologie*’ dir. Eseri, Darü’l-Fünun Edebiyat Fakültesi’nde 1915-1933 yıllarını kapsayan dönemde felsefe, mantık, psikoloji ve ahlak dersleri müderrisliği yapmış olan ve aynı fakültede 1916-1917 yıllarında, metafizik dersleri de veren Ahmet Naim Babanzade, Fransızca’dan Türkçeye kazandırmış ve aynı fakültede ders kitabı olarak okutmuştur. Eserin ilk bölümü ‘Bilim Felsefesine Giriş’ adını taşır ve yirmi kısımdan ibarettir. Eserde yirmi kadar mesele vardır ve her mesele bir ders konusu olabilecek tarzda düzenlenmiştir. Eser, daha sonra, tefrikalar halinde, adı geçen fakültenin dergisinde de yayınlanmıştır. (Bk. *Darü’l-Fünun Edebiyat Fakültesi Dergisi* I/1-2 (1916), s. 71-96 / 197-221; I/5-6 (1917), s. 508-533/598-606.) Biz, bu derginin, günümüze kadar ulaşmış olan bulabildiğimiz cilt ve sayılarında, eserin *Bilim Felsefesine Giriş* adını taşıyan ve yirmi kısımdan oluşan birinci bölümünden, ‘*Felsefe Bir Bilim Midir?*’, ‘*Felsefenin Yeni Birkaç Tanımı*’ ve ‘*Felsefede Kriter (1-2)*’ adlı ancak ilk dört kısmına rastladık. Bunları günümüz Türkçesine aktardıktan sonra, Janet’in felsefeye ve bilime ilişkin görüşlerini inceleyip değerlendirerek, bir kitap oluşturduk. 1997’de yayınlanan bu kitabımızda da ‘*Paul Janet’in Metafizik ve Psikolojinin İlkeleri Kitabının Bilim Felsefesine Giriş Adlı Birinci Bölümündeki İlk Dört Kısımın Babanzade Tarafından Yapılmış Çevirisi Üzerine Bir İnceleme*’ adını verdik. Daha sonra, 2010 yılında, kitabı, söz konusu dört kısma ilişkin Arap harfli Türkçe metin ve Fransızca metinle birlikte, gözden geçirilmiş nüsha olarak yeniden yayınladık. Bu eseri, hazırlanması için bizi teşvik eden, akademik çalışmalarımızda da destek ve ilgilerini hiçbir zaman eksik etmemiş olan, çok sevgili hocamız Sayın Prof. Dr. Sevim Tekeli hanımefendiye ithaf ettik. Kendilerine, burada, bir kez daha teşekkür eder, nice sağlıklı yıllar dileriz.

bir bilim olup olmadığını sorguladığı ‘Bilim Felsefesine Giriş’ adını taşıyan ilk bölümündeki ‘*Felsefe Bir Bilim Midir?*’ başlıklı birinci kısmında, bu soruya “*felsefe bir bilimdir ve bunu herkese kabul ettirmek, bu bilimden, bilim olmak bakımından bahsetmek gerekir.*” şeklinde yanıt vermiştir. Ama, esasında, ona göre, felsefeye bilim denilip denilemeyeceği, bunun doğru olup olamayacağı konusu kadar tartışmalı hiçbir şey yoktur. Kendisi, bu konudaki tartışmanın sözel olduğu kanaatını taşır.

Janet, kuşkusuz, felsefenin fizik ile astronomi gibi matematik kanunlara bağlı bir bilim olmadığını farkındadır; fakat şu konuda ısrar etmektedir: “Acaba matematik kanunlar, bütün varlığa uygun mutlak kanunlar mıdır? Yoksa, yalnızca maddeye uygun kayıtlanmış kanunlar mıdır?” İşte, o, bunu bilmenin büyük hem de çok büyük bir mesele olduğunu söylemektedir. Şöyle ki: Ona göre, felsefe hakkında inkar edilemeyecek olan bir şey varsa, o da, felsefenin, Aristoteles’in, bilimin bilim olabilmesi için varlığını şart koştuğu birtakım deneysel kanunlarla, evrenselleşmiş birtakım olayları meydana çıkartmakta olmasıdır. O, bu konuda şunları söyler:

“Felsefe, deneye dayanan kanunlardan da mantık kanunlarından da ahlak kanunlarından da bahseder. Felsefede psikolojiye, mantığa, ahlaka ait olan bu kanunların değeri ve sınırı hakkında mücadele edilir. Bu mücadele, bilimlerde en kesin olan kanunların sınırı ve kıymeti hakkında edilen mücadeleye benzer. Bazı kimseler de bilimlerdeki bütün kanunları, tek bir kanuna indirgemeye çalışırlar. Şimdilik fizik, kimya ve mekanik kanunları bir diğerinden ayrılmaktadır. Felsefede de niçin böyle olmasın? Cisimlerin, yerin merkezine doğru gitmeleri bir kanun ise, insanın lezzetle cezbedilmesi ve elemle kederli olması da bir kanun değil midir? Esasında, *felsefe, olaylar ve kanunlar bilimidir.* Olaylar ve kanunlar da hakikat olduklarından *felsefe, hakikatler bilimi* olmuş olur.”²⁵

Ona göre, felsefe, aynı zamanda, ‘felsefi sistemler’ diye tabir edilen faraziyelerden müteşekkil ve sınırları az çok belirginleşmiş olduğu için, başlangıçta her bilim gibi *kısmi hakikatler bilimidir.* O, bu hususta aynen şunları söyler:

“Bu da az bir şey midir? Her bilim, başlangıçta kısmi hakikatler bilimi değil midir? Fizik bilimi, bugünkü halini almazdan önce, uzun bir müddet olaylar ve kanunlar, hem de tek tek kanunlar bilimi olarak kalmamış mıdır? Bu gibi şeyler, daha sonraki devrede oldukça sağlam bilgilere ulaşmak için geçilmesi gereken kaçınılmaz bir yolun başlangıcında, yani, geçiş devrinde olağandır. Şimdi, öyle bir bilim farz ediniz ki, çözümüne uğraştığı meselelerden kaynaklanan güçlükler

25 Paul Janet, “Felsefe Bir Bilim Midir?” çev. A. Naim Babanzade, *Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/1, 1916, s. 82; Ülker Öktem, *Bilim Felsefesine Giriş*, s. 23.

ve karışıklıklardan, konusunun yüceliğinden dolayı, hiç olmazsa, pozitif ve kesin olan kısmında, henüz sadece bazı parçalarını, tek tek birtakım olayları, birtakım kanunları, bunların da bazen deneysel, bazen akılsal olanlarını keşfedebilmiş olsun. Her birine tek tek bakınca, sağlam olduğu anlaşılan bu hakikatlerin bütünü, acaba hiçbir şey demek değil midir? O halde, *kısmi hakikatler bilimi* olmak bakımından felsefenin var olduğunu söylemek icabeder. Bununla beraber, biz işi daha da yakından inceleyelim. Kısmi dediğimiz hakikatler, acaba hakikaten öyle midirler? Felsefi hakikatler son derece karışık değil midirler? Bu hakikatlerden biri diğerini kapsamıyor mu? En zayıf bir duyuma ilişkin olaylar, bilinç, nesnellik, zaman, mekan, zihin faaliyetleri gibi meseleler, yani aşağı yukarı bütün metafizik meseleler hakkında araştırma ve inceleme gerekmiyor mu? İçgüdü meselesi de bilinç ile bilinçsizliğin sınırı, mekanizm ile dinamizm, irade ile seçim, doğuştancılık ile kalıtım meselelerini gerektirmiyor mu?”²⁶

Janet, bilimin belirgin özelliği olarak, deney ve matematik yöntemin gösterildiğini, bu her iki yöntemi de kullanmayan ya da çok az kullanan tarih ve iktisad gibi manevi bilimlerin ise, bu durumda bilim sayılmadığını belirtmiştir. Felsefenin de bu manada bir bilim olmadığının açık olduğunu söylemiş ve buna itibar edilecek olursa, yalnız manevi bilimleri değil, tabii bilimlerin de büyük bir kısmını, hatta fizyolojiyi de gözlemci bilimlerden saymamak gerektiğine işaret etmiştir. Çünkü fizyoloji her ne kadar deneye başvursa da matematik yöntemden tamamen uzaktır. Hele tıp, doğrulanmamış deney ve tesadüflere o kadar çok yer vermektedir ki... O yüzden, bu durumda, onu da bilimden saymamak gerekir. Bunları belirttikten sonra Janet, şimdi de şu soruyu sorar: ‘*Eğer bilimin manası, içine tabii bilimler ve tıp da girecek şekilde genişletilirse, bu manayı, içine manevi bilimlerle beraber felsefe de girecek şekilde genişletmek için ne engel vardır?*’²⁷

Sonuçta, Janet, şeylere verilen isim ne olursa olsun, onların nasıl iseler öyle olduklarını, yani, isimlerin değişmesi ile şeylerin mahiyetinin değişmeyeceğini belirtir. Bu bağlamda, felsefeye ne dersiniz deyin ne isim verirseniz verin, onun neyse o olduğunu, ona “bilim” demekle, onun, bize sağladığı kesinlik derecesi değişmeyeceği gibi, bu ismi kendisine lâıyk görmemekle de sahip olduğu sağlamlığa zarar gelmeyeceğini vurgular. Bu hususta, aynen şunları söyler:

“Felsefenin varlığı inkâr edilmiyor. İsteddiği ünvanı alsın, ona da ses çıkarılmıyor. Fakat ona “bilim” denildi mi “hayır” deniliyor. Oysa, şeylere verilen isimler her

26 Janet, agm., s. 82-83; Öktem, *age.*, s. 23-24.

27 Janet, agm., s. 82; Öktem, *age.*, s. 81.

ne olursa olsun, onlar her ne iseler, öyle değil midirler? İsimlerinin değişmesi ile şeylerin mahiyeti değişir mi? Felsefeye ne isim verirseniz verin, “nefse dair bahs” deyin, “inceleme” deyin, “kişisel bir alışkanlık” deyin, “tatbikat” deyin, o ne ise, yine, odur. Ona “bilim” adı verilmekle sunduğu kesinlik derecesi artmayacağı gibi, bu ismi kendisine lâıyk görmemekle de sahip olduğu sağlamlığa zarar gelmez. O halde, bu tartışmaların hepsi sözeldir. Biz de sözleri bırakalım, mânâya geçelim.”²⁸

Janet, sadece, konusu kuruntusal ve hayalî olanın, dolayısıyla, var olmayanın, bilim sayılamayacağını belirtir. Buna örnek olarak, uzun yıllar “bilim” olarak hüküm sürmüş olan, fakat, artık bilim adamlarınca bilimden sayılmayan “Astrolojiyi” gösterir. Astroloji’nin, dış dünyada hiçbir esası ve varlığı olmayan bir şeyi, yıldızların hareketleri ile insanların miktarı arasındaki oranı; bir kuyruklu yıldızın gezeğenimize etkisi nedir? tarzında kuruntusal ve hayalî bazı şeyleri konu aldığını, bu nedenle, Astrolojinin bilim sayılamayacağını belirtir. Oysa, ona göre, felsefe, betimleyici bir bilim de olsa, yine de bilimdir. O, bu konuda şunları söyler: “Herkes, psikolojide, estetikte, ahlâkta var olan meselelerin çoğunun, kesin olarak bilinen şeyler olduğunu bilir. Felsefe, daha yükseğe çıkamasa bile, hiç olmazsa, tıpkı psikoloji, ahlâk ve estetik gibi insanın nefesine ait olan olayların tahlilini yapma özelliğine sahiptir.”²⁹

Janet, felsefenin, özce bilimden farklı olduğunu kabul etmekle birlikte, yine de onu, bilim içinde mütalaa etmek istemiştir. O, felsefe hakkında her şeyi söyleyebileceğimizi, yani onun açık ve anlaşılır olmadığını, sübjektif olduğunu, tahmini meseleleri hep tartıştığını, daima aynı görüşleri farklı görüşlermiş gibi öne sürdüğünü iddia edebileceğimizi, fakat sadece “felsefenin bir konusu yoktur; felsefede çözümü istenen meselelerin, hakiki meselelerle bir ilişkisi yoktur” diyemeyeceğimizi vurgular. Çünkü ona göre, felsefenin bir konusu ve “Tanrı var mıdır yok mudur?”, “evren ezeli midir değil midir?” “Ruh ölümlü müdür ölümsüz müdür?” “İnsan seçme özgürlüğüne sahip midir değil midir?” ... gibi kuruntusal olmayan, çözüm bekleyen, hakikaten mevcut meseleleri vardır ve insanoğlu var oldukça, çözümü mümkün olmasa da bu meseleler, sürekli olarak ortaya konulacaktır. Zaten, insanoğlunun en belirgin özelliği, soru sorma kabiliyetine sahip olmasıdır. Bu kabiliyete sahip olduğu içindir ki, insanoğlu, aynı zamanda, evreni tanıyabilme gayretiyle hareket edebilmiş ve değerlere yönelebilmıştır.

Ona göre, felsefede tartışılan meseleler, hep var olanlara ilişkindir. Getirilen deliller, itirazlar, cevaplar ve cevaplara itirazlar, cevaplar ve cevaplara cevaplar...

²⁸ Janet, agm., s. 72; Öktem, age., s. 15.

²⁹ Janet, agm., aynı yer; Öktem, age., s. 22.

kısacası, skolastik tartışma cereyanının bütün bu saldırı âletleri, “soyut” olarak kabul edilmiş gerek sayıca gerekse mânâ ve önemce takdiri gereken, bir dizi varlığa ilişkindir. Dolayısıyla, var olanlara ilişkin bir silsile oluştururlar. Felsefe, Jouffroy’un “son meseleler” adını verdiği çözümü istenen meselelerle, faraziyelerden vazgeçse bile, yine de “*var olanlara ilişkin bir bilim*” olmak bakımından var olacaktır. O halde, felsefe, “*çözümü istenen meseleler bilimi*”dir ve her ne suretle olursa olsun vardır ve var olacaktır. Bunu hiç gözden kaçırmamak gerekir. P. Janet, yine bu konuda şunları söylemiştir:

“Ayrıca, felsefenin meseleleri birbiriyle o kadar ilgili ve iç içedir ki, bunları birbirinden ayırmak kadar güç bir şey yoktur. Örneğin, “bizim dışımızda bir evren var mıdır yok mudur?” meselesinde iş o kadar uzar ki, sonuçta mesele “tek cevher” meselesine karışır. Şöyle ki: “Gerek içgüdü gerekse sağduyu, cisimlerin varlığına inanmamızı gerektiriyor. Öyleyse, bizim dışımızda bir evren vardır. Evet, ama, biz, cisimleri sadece sübjektif olan duyularımızla bilebiliyoruz. Öyleyse, bizim dışımızda bir evren yoktur. Evet, ama, nesnel olan bu sebep, ihtimal ki, birtakım hayalleri nesnelleştiren “ben”den ibarettir. O halde, bizim dışımızda bir evren yoktur. Peki, ama, kendini, bir danışman olmaksızın kendi kendine zıtlıklara maruz bırakan ve zıtlıklara birebir uygun gelen ‘ben’, ‘ben olmayan’dır. O halde, yine bizim dışımızda bir evren vardır. Bu tartışma nereye kadar devam eder bilirmisiniz? Daha ilerisine gitmek mümkün olmayan sınıra kadar. Çünkü, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, “bizim dışımızda bir dış evrenin bulunup bulunmadığı” meselesi “tek cevher” meselesine karışır.”³⁰

Günümüzde, ‘bilim’ dendiğçe, başta fizik, kimya gibi doğa bilimleri olmak üzere, matematik, mantık gibi soyut bilimler ve tarih, psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimler anlaşıldığından, felsefenin bilim olduğunu söylemek, onu bu bilim dallarından biriyle eşdeğerde tutmak demek olur ki, bu, varlığı varlık olmak açısından kavramak isteyen felsefenin alanını darlaştırır, o yüzden sakıncalıdır. Esasında, felsefe de bilim de farklı yöntem ve araçlarla gerçeğin ne olduğunu araştırırlar. *Felsefe, gerçeği özel bir bakımdan değil, sadece gerçek olması bakımından, varlığı varlık olmak bakımından, aklın ilkeleri aracılığıyla özüne varmak üzere, ispat etmek amacıyla; bilim ise, gerçeği, çeşitli özel açılardan, yine aklın ilkeleri aracılığıyla, ispat etmek amacıyla ele alır ve inceler. Örneğin, matematik onu sayı, sayı çeşitleri, uzunluk... vs. bakımından; fizik ise ağırlık, ısı, elektrik, ses, ışık... vs. bakımından; kimya onu tuz, asit, baz. . . vs. bakımından,*

30 - Janet, agm., s. 85; Öktem, age., s. 25.

*biyoloji de onu mide, karaciğer, sinir, kas, kemik, hücre, gen. . . vs. bakımından ele alır ve inceler.*³¹

Bilim, genellikle matematik ve deney yöntemini kullanır; yani o, bir şeyi o şey yapan şeyi, özü değil, olaylar arasındaki ölçülebilir ilişkileri bulmayı hedef aldığından, varlığa belli açılardan yaklaşır ve onu bu belli açılardan değerlendirir. Oysa, felsefe, varlığı sadece varlık olmak bakımından inceler ve değerlendirir. Şu halde, felsefe ve bilimin bir bilgi çeşidi olmak bakımından aynı oldukları kabul edilse bile, esasta ayrı oldukları aşikârdır. Bu ayrılık nereden kaynaklanmaktadır? Bu ayrılık, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, konuyu birinin genel, diğersinin özel açılardan ele alması, uyguladıkları yöntem ve amaçlarından kaynaklanmaktadır.

Buraya kadar söylediklerimizi özetleyecek olursak, eğer, “bilim” dedikçe, bir tür bilgi kastediliyorsa, felsefe de bir bilimdir. Ama, eğer, “bilim” dedikçe bugünkü dar mânâsı yani, çeşitli bilim dalları kastediliyorsa, felsefenin elbette bu olmadığı aşikârdır. Yani, felsefe=fizik, felsefe=kimya değildir. Zaten böyle olması da beklenemez. Çünkü, o takdirde, felsefe ortadan kalkar.

P. Janet de kuşkusuz felsefenin fizik veya kimya gibi bir bilim olmadığını biliyor ama yine de tıpkı bilim gibi bir konusu, bir amacı, hakikate ilişkin çözümlenmeye muhtaç meseleleri, hattâ faraziyeleri olduğu için, onun da bilim sayılması konusunda ısrar ediyordu. Öyle ki, O, başlangıçta, zâtı gereği ortaya çıkmış olan felsefenin, zaten, uzun müddet, “*evrensel bilim*” sıfatıyla varlığını sürdürdüğünü, konusunun ise, bütün kainatı kapsadığını belirtiyor, onun bu konuyu bilimler arasında paylaştırdıktan sonra da, bilimlerin doğabildiklerini ifade ediyordu.³²

³¹ Türker-Küyel, *age.*, s. 164-166.

³² Burada, bütün bilimlerin, varlık, bilgi ve değer konusunda kapsamlı ve eleştirel bir düşünce faaliyeti olan felsefeden çıktıkları, yani bütün bilimlerin temelinde felsefenin bulunduğu görüşü vurgulanmaktadır. Bu hususu, ilkçağın ünlü *filozof-hekimi* Galenos da *Erdemli Bir Hekimin Filozof Olması Gerekir* adlı eserinde belirtmiştir. Galenos'a göre, eğer Hippokrates'i benimsiyorsak, uptan önce felsefe tahsil etmemiz, felsefeyi kullanmamız, ondan yararlanmamız, onu uygulamamız gerekmektedir. (Bkz. Mübahat Türker-Küyel, *Bilimin Felsefeye Dayandığı Görüşünün Bir Timsali Olarak Galenos, Erdem (IV/11)*, 1988, s. 507.) Bir bilim tarihçisi olan L.W.H. Hull da '*History and Philosophy of Science*' (1960) adlı eserinde aynı duruma işaret etmiştir: O, bilimin, ilkin, İskenderiye'de filizlendiğini, bir zaman kaybolup 16. ve 17.yüzyıllarda tekrar ortaya çıktığını ifade ettikten sonra, önce felsefenin sonra bilimlerin doğduğunu vurgulamıştır. Bu görüşe, bilimlerin zamanla felsefeden ayrıldıkları, hatta bağımsızlıklarını kazandıkları görüşüne, sık sık özellikle felsefe ders kitaplarında rastlanmaktadır. Bu durumda, felsefe ile bilim arasında öze bir ayrım olmamak gerekir; başka deyişle, tek tek bilimler, felsefenin daha gelişmiş, daha kesinlik kazanmış biçimleri olmaları gerekir. Ancak, biz, bugün artık, *Bilim Tarihi'nin* ışığında, bilimlerin felsefeden çıkmış olduğu görüşünü ileri süremiyoruz. Çünkü, bundan böyle, tarihi sıra bakımından, önce bilimin, sonra felsefenin ortaya çıkmış olduğu kesinlik kazanmıştır. *Bilim Tarihi* incelemeleri, Mısırlıların ve Mezopotamyalıların yüksek seviyeden bir matematik, astronomi ve tıp bilgileri olmasına karşın, felsefelerinin olmadığını göstermiştir (Bk. Aydın

“Esasında, felsefe, doğa bilimleri, tabii bilimler ve sosyal bilimler gibi bir bilim değildir. O sadece, bilim, teknik, din, sanat gibi bir bilgi türüdür ve tıpkı onlar gibi, insanın var olanlar karşısındaki tavrı alışıldır. Diğer bilgi türlerinden üstün olmadığı gibi, onlar da felsefeden üstün değildirler. Daha doğrusu, aralarında üstünlüğe dayalı böyle bir karşılaştırma yapılamaz. Sadece, elverişlilik bakımından, birbirleriyle kıyaslanabilirler; birinin ötekinden daha elverişli olduğu söylenebilir. İnsan, tabiatı gereği yalnız, var olanların bilgisini edinmekle yetinmez; elde ettiklerini bir değerlendirmeye tabi tutar, onları sınıflar, türlerinin birbirlerinden farklılığını tespit eder, doğruluk ve geçerlik değerleri üzerinde düşünür, mahiyetlerini araştırır, yani, felsefe yapar.”³³ “...Örneğin, ünlü Fransız filozofu ve bilim adamı, her konu üzerinde kafa yormuş ve çözüm önerileri getirmiş evrensel bir deha olan Descartes, salt akılla, yani a priori yöntemlerle sorunların çözülebileceğine, üstelik sadece bu yoldan bulunabilecek çözümlerin geçerli olduğuna inanmış; bu nedenle, her konuda ortaya attığı teorilerin deney ve gözlemlerle denetlenip denetlenmemesine o kadar önem vermemiştir. Descartes, hiçbir ampirik soruna doğru bir çözüm getirememiş olmakla birlikte, evrenin akıl yoluyla anlaşılabilirliği, bunun da ancak ve ancak mekanik bir modelle sağlanabileceği yolundaki şaşmaz tutumuyla, esasında bilimin de ilerlemesine büyük bir katkıda bulunmuştur.”³⁴

Yine, Paul Janet'e göre, bundan bihaber olan bazı bilim adamları, felsefi meseleleri açık olmayan, belirlenmemiş ve asıl bilimin inceleme alanına sığmaz şeyler olduklarından dolayı, ortadan kaldırmada fayda olduğu inancındadırlar. Oysa, felsefenin ortadan kalkması, felsefe yapma yeteneğinin, arkadan da teori kurma ve yüksek matematik ile fizik ve biyoloji gibi bilimlerin, hattâ bilim yapma yeteneğinin bile, ortadan kalkmasına yol açar. Şöyle ki:

Sayıh, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, s. 30; 489.). Esasında "Bilgelik Sevgisi", tanımı gereği, ister ilâhî isterse beşerî olsun, bütün varlığın bilgisini edinmek isteği olduğuna göre, onun, bilimsel bilgiden önce değil, sonra geleceği düşünülmelidir. Çünkü varlığın bilimsel bilgisini çeşitli açılardan, türlü bilimler verir. Bu bilimsel bilgi olmadan, varlık, yalnız "var olmak" gibi genel bir açıdan incelenemez. (Bk. Mübahat, Türker-Küyel, *Felsefeye Başlangıç*, s. 8.) Bilimler, ister baştan beri felsefeden bağımsız olarak var olagelmüş olsunlar, isterse sonradan birer birer ondan ayrılıp olsunlar, asıl mesele: onlara özgü meselelerin olup olmadığı; varsa, bunları felsefi meselelerden nasıl ayırt edebildiğimizdir. J.D.D.O' connor, bilimsel meseleleri, felsefi meselelerden kesinlikle ayırt edebileceğimiz kanısındadır: Teklif ettiği ölçüt de emirik yöntemlerle, yani deney ve gözlemlerle 'karar verilebilir olma' dır. Bu yoldan karar verilemeyen meseleler ise, felsefe alanına girmektedir. J.D.D.O' connor'un daha da ilginç iddiası: "çözülmemiş ve çözülmesi güç bile olsa, biz, karşılaştığımız meselelerin bilimsel olup olmadığını bilebiliriz." iddiasıdır. O, bu iddiasını şu örneklerle destekler: Örneğin, bugün henüz kanserin nedenini, nasıl önlenebileceğini ve tedavi edilebileceğini bilemiyoruz olabiliriz ama, yine de bunların bilimsel meseleler olduğunu biliriz. (Batuhan, agm., s. 321.)

33 Necati Öner, Sunuş Konuşması, *Bilim Kavramı Sempozyumu Bildirileri*, s. 4.

34 Batuhan, agm., s. 318.

“Bilim, eğer felsefeyi yok sayarsa, kendisini de yok saymış olur. Çünkü, bilim yapma yeteneğini canlandıran, felsefe yapma yeteneğidir. Bilimden felsefeye yöneltilen tenkit hücumlarının aynısı, bizzat bilimin içinde de ortaya çıkmaktadır. Matematik, bugün, saf deneysel bilimlerin tehdidi altındadır. Deneysel bilimler de bilimlerin felsefi kısmını tasvir eden, teorik evrensel düşüncelerin, saf fikirlerin tehdidi altındadır. Tabii bilimler ise, deneyin yapırım gücüyle karşı karşıya kalmıştır. O halde, felsefeyi yaşatmak ve korumak bütün bilimlerin ortak faydası gereğidir.”³⁵

Felsefenin doğa bilimleri, tabii bilimler ve sosyal bilimler gibi bir bilim olmadığını kabul eden PJanet, felsefe ile geometri arasında paralellik kurmuş, bu aynı paralellığe, öğrencisi ve yirminci yüzyıl filozoflarından, fenomenolojinin kurucusu Edmund Husserl de, işaret etmiştir. Husserl, fenomenoloji ile geometriyi, tıpkı, hocası PJanet gibi, aynı kefeye koyar. Ona göre, bunlar içerikli öz bilimlerindenidir. Yalnız, aralarında şöyle bir fark vardır: Geometri, aksiyomlardan hareket eden, dedüktif ve teorik bir bilimdir. Fenomenoloji ise betimleyicidir. Teori ve dedüksiyonun fenomenolojide yeri yoktur. Geometri ve fenomenoloji, saf öz bilimleri olarak, real varlık hakkında hiçbir şey ileri sürmezler. Bundan dolayı, bu bilimler için temel, algı ve deneyim verileri değil, fiksiyondur. Fiksiyon, ölümsüz hakikat bilgisini besleyen kaynaktır. Ayrıca, Husserl, tıpkı P. Janet gibi, felsefenin özel bir araştırma alanının var olduğunu ileri sürmüş ve bununla yetinmeyerek “*fenomenlerden hareket etmeli, fenomenlere, şeylere dönmeli*” diyerek, felsefenin kendine özgü olan alanını göstermiştir.³⁶

Bilimin en bariz özelliği, ilerleyici (progressif) olmasıdır. PJanet, felsefede de bu özelliğin olduğunu “*Platon’dan Kant’a kadar felsefede hiçbir ilerlemenin olmadığını söylemek güçtür*” sözleriyle ifade etmiştir. Bu hususta, ünlü felsefe tarihçisi Ernest von Aster de şunları söylemiştir:

“...Bilim ilerliyor, yeni meselelerle karşılaşılıyor. Bu meselelerin halledilmesi amacıyla yeni faraziyeler ortaya koyuyor, metotlarını genişletiyor ve kavramlarını

35 Janet, agm., s. 210.

36 Edmund Husserl, *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, (çev. Tomris Mengüşoğlu), s. 13-14. Bütün bilimler fenomenlerden söz ederler: Fizik, fizik fenomenleri, psikoloji, psişik, sosyoloji sosyal fenomenleri inceler. Her bilimin bir fenomen alanı vardır. Öyleyse, fenomenolojinin sözünü ettiği fenomenlerle bu fenomenler arasında ne fark vardır? Husserl’in fenomenolojisinin gözönünde bulundurduğu fenomenler, real bir karakter taşımayan, refleksiyonlu bir tavra, yani fenomenolojik tavra dayanan öz fenomenleridir. Çünkü, fenomenolojinin amacı, olay bilgisi değil, öz bilgisi elde etmektir. Fenomenoloji, real fenomenlerin değil, redüksiyon yöntemi uygulanan fenomenlerin bilgisi, öz bilgisidir. Husserl, *age*, s. 12.

genelleştiriyor. Aynı şekilde, felsefe meseleleri de daima, yeni bir içerikle zenginleşerek, daima, yeni bir mânâ ile derinleşerek gelişmektedir. Bilim tarihine olduğu gibi, felsefe tarihine de “ilerleme” hükmetmektedir. “Felsefe meseleleri hiçbir zaman nihâî bir şekilde halledilemez yahut daima tekerrür eder” demek, bu meseleler değişmez, yerli yerinde durur demek değildir. Eğer böyle olsaydı, felsefe mânâsını kaybeder ve hayatta her mânâsız şey gibi çoktan unutulup giderdi. Bu itibarla, felsefe meselelerinin hiçbir zaman nihâî bir şekilde halledilemeyecekleri fikri, bu meselelerin ebedî bir karakteri olduğuna işaret ediyor. Tekerrür eden şey, meselelerin şekilleridir, ama, bu şekillerin içeriği hiçbir zaman tekerrür etmez, daima daha zengin, daha kesin bir mânâ kazanır. Örneğin, Husserl’in fenomenolojisi, yeniden canlanmış bir Platonizm’dir. Carnap’ın Neo-Pozitivizmi de yeniden canlanmış bir Pozitivizmdir. “³⁷

Bilim-Bilim Tarihi/ Felsefe-Felsefe Tarihi İlişkisine gelince: Bize, günümüzde, bilimin ve felsefenin doğuş ve gelişme hikayelerini en doğru ve en sağlam biçimde, Bilim Tarihi ve Felsefe Tarihi’nin verdiği şüphe yoktur. Fakat biz, burada, uzun uzadıya bu ilişkileri tartışacak değiliz. Zira, buna ne vaktimiz ne de yerimiz müsaade eder. Sadece, “*felsefe, felsefe tarihine münhasır kalmalıdır*” görüşünü ileri sürenlere karşı, ünlü Felsefe Tarihçisi Ernest von Aster’in şu sözlerini nakletmekle yetineceğiz:

“Matematik tarihini dikkate almaksızın matematik meselelerini halledebiliriz. Ama felsefe tarihini dikkate almaksızın, felsefe meselelerinin incelenmesi asla mümkün değildir. Bunun nedeni, felsefe meselelerinin ebedî bir karakter taşımalarındandır. Felsefe Tarihi, ölünün değil, canlının, hâl-i hâzırın tarihidir. O, eski sistemleri katologize eden, eskilerin söylediklerini bize nakleden bir bilim olduğu müddetçe, tarih değil, kronoloji olur. Bu bilimin tarih olabilmesi için, yeni bir ruhla, eski meseleleri yeniden yaşaması, felsefe tarihinin bizzat “felsefe” olması gerekmektedir. Üstelik, felsefe, insanın, her devirde, kendi kendisini anlamak ve tanımak amacıyla, yapmış olduğu bir araştırmadan başka bir şey değildir. Böyle bir araştırmanın ise, tarihe ve tarihî bir temele dayanması zorunludur.”³⁸

Anlaşıldığı üzere, felsefe ile felsefe tarihi objektif olarak birbirlerine bağlıdırlar ve birbirlerinden çözümlerine de olanak yoktur. Bu demektir ki, felsefe yapmak için, Platon ve Aristoteles gibi, yüzyıllar önce yaşamış, ama, ilkçağa âdeta damgasını vurmuş büyük filozoflarla, onların evren hakkındaki düşüncelerini, ortaya

³⁷ Ernest von Aster, “Felsefe ve İstanbul Üniversitesinde Felsefe Tedrisatı”, *Felsefe Semineri I*, s. 9.

³⁸ Aster, agm., s. 10.

koydukları savları bilmeksizin günümüz felsefesiyle onun güncel problemlerini anlamak olanaksızdır. *Felsefe alanında bugün bir şeyi öğrenmek ve bu alanda çalışmak, geçmişteki başarıları sürekli bir şekilde göz önünde bulundurmaya, onlar üzerinde düşünmeyi gerektirir. Çünkü felsefe problemleri, çok eski olmakla birlikte, daima yeni baştan ve yeni bir biçimde ortaya atılan problemlerdir. Bu ise, can damarı soru sormak, araştırmak ve düşünsel denemeler yapmak olan felsefenin, yapısından kaynaklanan bir durumdur.*³⁹

*Felsefe meselelerine, geçmişle ilişkisi çerçevesinde yaklaşıldığı takdirde, “bilinmeyenin bilgisi” edinilir; meselelerin yeni bir yünden aydınlatılabilesini sağlayacak yeni bir görüş getirilebilir.*⁴⁰

Bütün bunlardan sonra, 1916-1917 yılları dolaylarında, Dârü'l-fünûn'da okutulan felsefe derslerinde, ele alınan ve tartışılan meselelerle, günümüzde, iki binli yıllarda, tartışılan felsefe meselelerinin, ezeli ebedî bir karakter taşımalarından ötürü, aynı; içeriklerinin ise, farklı olduğu söylenebilir. Çünkü, bu meselelere, her devirde geçmişle ilişkisi çerçevesinde yaklaşılır ve bu suretle onlar yeni bir görüş açısından değerlendirmeye tabî tutulur; çözümlenmeye çalışılır. Fakat felsefede bu çözümlerden ziyade, “bilinç nedir?”, “irade nedir?” vb. gibi eyleme ya da yaptırma yönelik olmayan sorular önem taşıdığı için, felsefe, ünlü egzistansiyalist filozof Jaspers'ın da dediği gibi, yolda olmaktır; yani, o, henüz, tamamlanmış, bitmiş bir etkinlik değildir. İşte o bakımdan, bugün tıp alanında İlkçağın ünlü hekimi Hippokrates'ten çok ileride olduğumuzu kesinlikle söyleyebildiğimiz halde, İlkçağın ünlü filozofu Platon'dan daha ileride olduğumuzu söyleyemiyoruz. Bu hususu, yirminci yüzyıl filozoflarından Whitehead “*Günümüz felsefesi, Platon felsefesine düşülen dipnotlardır*” şeklinde gayet güzel bir şekilde ifade etmiştir. Bu durum, felsefenin yapısından, önermelerinin diyalektik, yani genel, doğru ama zorunlu olmayışından kaynaklanmaktadır. Felsefenin önermeleri bilimin önermeleri gibi apodeiktik, yani genel, doğru olmakla birlikte, zorunlu olmadığından, felsefede varılan sonuçlar da zorunlu değil, olasıdır. Bu yüzden, felsefede bilimde olduğu gibi herkes tarafından kabul edilen, genel geçer bir tek doğru; dolayısıyla, ele alınan meselelerin bir tek çözümü yoktur. Felsefede ne kadar “izm”, yani, bu meselelere çözüm getirmek üzere kurulmuş ne kadar sistem varsa, o kadar da çözüm şekli vardır.

Oysa, felsefe için, “*felsefi bilim*” deyimini kullanan ve onu, tıpkı bilim gibi sağlam, güvenilir ve kesin bir bilgi türü olarak gören, bunu herkese de kabul ettirmeye çalışan P, Janet, bu şekilde düşünmez. Ona göre, felsefede de tıpkı bilimde olduğu

39 Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, s. 10.

40 Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, s. 99.

gibi, kesin olarak çözümlenmiş ve tartışmasız meselelerle, objektif bir kriter vardır. Bununla birlikte, P. Janet, felsefenin bazı dezavantajları olduğunun da farkındadır. Şöyle ki: Bir kere felsefede, doğruluğu herkesçe kabul edilmiş olan meselelerin sayısı, herhangi bir bilim dalındaki bu tür meselelerden oldukça azdır. İkincisi, felsefede doğruluğu herkesçe kabul edilmiş olan malumat kısmı ve çeşitli ekolleri ayakta tutan sistematik düşünceler, faraziyelerle o kadar karışmış bir halde bulunur ki, bu iki unsuru bir diğerinden ayırt etmek son derece güçtür. Yine de, P. Janet, felsefenin bilimselliği konusunda ısrar eder. Bu hususta şunları söyler: “Eğer, felsefede, tartışma alanı dışında kalmış, doğruluğu herkesçe kabul edilmiş olan önermelerin varlığı ispat edilirse, felsefenin bilimsel olan meseleleri de ispat edilmiş olacak demektir”. Bunun için de şöyle bir şart koşar: “Eğer, önermeler, birbirine uygun düşen en az iki felsefi sistemin her ikisinde de kabul edilirse, göreceli de olsa, bu önermeler, bu iki sisteme göre “bilimseldir” denebilir. “Dolayısıyla, ona göre, diğer bilim dallarında olduğu gibi, felsefede de birtakım sağlam, doğruluğu herkesçe kabul edilmiş ve geçerli hakikatler vardır. Bu yüzden de felsefenin bilimden aşağı kalır bir yanı yoktur. Üstelik o, geometri gibi bir bilimdir.

Şu halde, P. Janet ilkin, “felsefeye bilim denilse ne olur?”, “bilim denilen şey nedir ki?” diye bir tartışma başlatmış, bilimin yöntemini incelemiş, bu yöntemi, yani deney ve gözlem yöntemini kullanmadığı halde, tarih, iktisat, manevî bilimler gibi “bilim” sıfatını almış nice bilim (dahi) olduğunu belirtmiş, dolayısıyla “bilim” tanımını, içine felsefeyi de alacak şekilde genişletmek istemiştir. P. Janet, daha sonra, *felsefi bilim*, *evrensel bilim* ve *bilinmeyenin bilimi* olarak nitelendirdiği felsefeyi bilim, din ve sanat ile karşılaştırmış ve sonuçta, felsefenin geometri gibi bir bilim olduğu kanaatına varmıştır. İşte, felsefe için *felsefi bilim* deyimini kullanmakla, felsefeyi *geometri gibi bir bilim* olarak kabul etmekle ve bilimsel yöntemi (deney ve gözlem yöntemini) felsefe için yeterli görmeyerek *yeni bir yöntem* arayışına girmekle P. Janet’in fenomenolojinin kurucusu E. Husserl’i derinden etkilemiş bir filozof olduğu söylenebilir. P. Janet, felsefenin kendine özgülüğünü sezmiş olmakla birlikte, onun, bir çeşit *bilim* olması gerektiği üzerinde de ısrarla durmuştur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, felsefe ne dindir ne mitolojidir ne dinden ve mitolojiden doğmuştur ne sanattır ne de bilimdir. O, varlık, bilgi ve değer konularında, eleştirel, bütüncü ve birleştirici bir düşüncedir; varlığı, bilgiyi ve değeri açıklama gayretidir. Kendine özgü belirli bir konusu ve amacı vardır. O, din, sanat, bilim, teknik... vb. gibi her türlü bilgiyi aşmaya ve temellendirmeye yönelik sorular sorar. “Var olan” a ilişkin bu sorular, cevaplardan daha fazla önem taşır. Çünkü, felsefede amaç, 18. yüzyıl Alman Aydınlanma filozofu Kant’ın da *felsefe değil, felsefe yapmak*

öğrenilir sözleriyle dile getirmiş olduğu üzere, herhangi bir bilgiye sahip olmak, herhangi bir “izm”e girmektense, o bilgiyi aramaktır. Esasında, “var olan”a ilişkin doğru bilgiyi elde etme çabasında olmak bakımından, felsefe ile bilim arasında fark olmadığı söylenebilir; ama gerek felsefi bilgi gerekse bilimsel bilgi, yukarıda bahsedilen yönlerden olduğu gibi, “var olan”a ilişkin sordukları sorularla da birbirlerinden ayrılırlar. Bilim, “var olan”a ilişkin bilgiyi elde edebilmek için, doğrudan doğruya nesnesini inceler. Nesnel alandan elde ettiği bu bilginin niteliği hakkında herhangi bir soru sormaz; yani, bilginin kaynağı ve temellerini araştırmaz. Oysa, felsefe, özellikle temel disiplini olan “bilgi teorisi”nde, bilginin kaynağı ve temelleri ile birlikte onun değişmeyen öğelerini de araştırır. Üstelik felsefe, bilimsel bilginin değerini, diğer bilgi türleri arasındaki yerini ve önemini de ortaya koymayı kendisine iş edinir. Bu takdirde, bilim üzerine bir felsefe yapılmış olur ki, buna *Bilim Felsefesi* denir. Anlaşıldığı üzere, felsefe, bilim değildir; ama bilimi bile kendisine inceleme konusu yapabilecek durumdadır ve bu da bizi, onun alan bakımından da bilimden farklı; daha doğrusu, geniş olduğu sonucuna götürür.

Kaynaklar

- Aristoteles, *II.Analitikler*, çev. Ali Houshiary, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.
- Arslan, Ahmet: “Kemal Paşazade'nin Felsefi Görüşleri”, *Şeyhülislam İbn Kemal*, (1986), s. 87-122.
- Aster, Ernest von, “Felsefe ve İstanbul Üniversitesinde Felsefe Tedrisatı”, *Felsefe Semineri I*, 1939, s. 1-14.
- Bacon, Francis, *The New Organon*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- Batuhan, Hüseyin, “Tarihsel Bakımdan Felsefe ve Bilim”, *Türkiye I. Felsefe Mantık Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 1991, s. 305-323.
- Einstein, Albert, *The Fundamentals of Theoretical Physics*, *Science*, 1940, s. 90-95.
- Gökberk, Macit: *Felsefe Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.
- Heimsoeth, Heinz, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Evrim Matbaası, İstanbul 1986.
- Husserl, Edmund: *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, çev. Tomris Mengüşoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- Janet, Paul, “Felsefe Bir Bilim Midir?”, çev. Ahmet Naim Babanzâde, *Dâriü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/1 ,1916, s. 71-96.
- Janet, Paul, “Felsefenin Yeni Birkaç Tanımı” (çev. Ahmet Naim Babanzâde), *Dâriü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/2 (1916), s. 197-221.
- Janet, Paul, “Felsefede Kriter(l)”, çev. Ahmet Naim Babanzâde, *Dâriü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/5 (1917), s. 508-533.
- Janet, Paul, “Felsefede Kriter (2)”, çev. Ahmet Naim Babanzâde, *Dâriü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/6 ,1917, s. 598-606.
- Mengüşoğlu, Takiyettin: *Felsefeye Giriş*, Evrim Matbaası, İstanbul 1983.
- Öktem, Ülker, *Paul Janet'nin Metafizik ve Psikolojinin İlkeleri Kitabının Bilim Felsefesine Giriş Adlı Birinci Bölümündeki İlk Dört Kısımın Babanzade Tarafından Yapılmış Çevirisi Üzerine Bir İnceleme*, Zirve Ofset Matbaası, Ankara 1997.
- Öner, Necati, Sunuş Konuşması, *Bilim Kavramı Sempozyumu Bildirileri*, 1985, s. 4-5.
- Russell, Bertrand, *Religion and Science*, Oxford University Press, New York 1997.

Sayılı, Aydın, Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp, Türk Tarih Kurumu Matbaası, Ankara 1966.

Sayılı, Aydın, “Bilim Tarihi Perspektifi İçinde Bilgi ve Bilim”, *Bilim Kavramı Sempozyumu Bildirileri*, 1985, s. 6-25.

Sayılı, Aydın, *Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir*, Metropol Yayıncılık, Ankara 1990.

Tekeli, Sevim- Türker-Küyel, Mübahat- Kâhya, Esin- Gürsoy, Kenan- Baykurt Nurten- Öner Alev: *Felsefeye Giriş* (Liseler İçin), MEB., İstanbul 1982.

Türker Küyel, Mübahat, *Felsefeye Başlangıç*, M. E. B., İstanbul, 1975.

Türker Küyel, Mübahat, Bilimsel Üzerine, *Bilim Kavramı Sempozyumu Bildirileri*, 1985, s. 26-35.

Türker Küyel, Mübahat, Bilimin Felsefeye Dayandığı Görüşünün Bir Timsali Olarak Galenos, *Erdem*, IV/11, 1988, s. 501-524.

Weldon, T.D, *Kant's Critique of Pure Reason*, Clarendon Press, Oxford 1958.

Yıldırım, Cemal, *Bilim Felsefesi*, Evrim Matbaası, İstanbul 1979.

Yıldırım, Cemal, *Bilim Tarihi*, Evrim Matbaası, İstanbul 1983.